

TURIZAM KAO FAKTOR EKONOMSKOG RAZVOJA DONJEG PODRINJA

Mr Slobodanka Marković¹; M. Sc. Marija Perić²

¹ Geografski fakultet, Beograd, SRBIJA, markovicsslobodanka@gmail.com

² Geografski fakultet, Beograd, SRBIJA, maki.peric84@gmail.com

Abstract: Donje Podrinje is a border area in the lower course of the Drina River, between the Republic of Srpska and the Republic of Serbia. On the Serbian side it includes the municipalities of Bogatić, Šabac, Loznica, Krupanj and Mali Zvornik. The development of tourism of donje Podrinje will be observed through the process of employment and self-employment of the local population. The classification of the active population according to the activity will indicate the economic development of the study area (current and future), but also the share of certain economy sectors, which is the subject of the research. In this paper, the methods of comparison and statistical analysis were used, as well as results of the survey of local population on the current development of tourism in the study area.

Key words: tourism, donje Podrinje, population, employment

1. UVOD

Turizam kao globalna pojava predstavlja samostalnu delatnost, koja u ekonomiji mnogih svetskih zemalja ima brz, stabilan i stalan rast, što potvrđuju i ključni pokazatelji o njegovoj ulozi u svetskoj privredi i društvu uopšte [1]. Kao takav, turizam ima značajnu ulogu u privrednom sistemu zemalja, što proizilazi iz njegovih ekonomskih funkcija. Od 10 osnovnih ekonomskih funkcija, koliko ih ima, najznačajnije su: funkcija zapošljavanja stanovništva, funkcija razvoja privredno nerazvijenih ili nedovoljno razvijenih područja i funkcija uravnoteženja platnog bilansa.

Zahvaljujući razvoju turizma, mnoga nerazvijena i pogranična mesta, gradovi i čitave oblasti su doživele preporod [1], i umesto depopulacije beleže povećanje broja stanovnika. Proces depopulacije nastaje usled negativnih kretanja komponenti rasta stanovništva (biološke i mehaničke), što za posledicu ima poremećaj starosne strukture stanovništva, gubitak radne snage, opadanje reproduktivne sposobnosti i starenje stanovništva [2]. Proučavanje osnovnih kontigenata stanovništva značajno je za buduće projekcije kretanja stanovništva, pre svega radne snage.

Za poslednjih deset godina, na prostoru donjeg Podrinja došlo je do ukupnog smanjenja broja stanovnika. Proces biološke depopulacije izražen je u svim opštinama. Demografske projekcije stanovništva predviđaju sve više naselja sa malim procentom kontigenata dece i mladih, što će uticati na povećanje starosti stanovništva [3, 4], ali i dostizanje demografske starosti [5]. Indeks starosti, kao pokazatelj porasta broja starog i starije sredovečnog stanovništva u ukupnom, iznosi 42,1 godina. Usled toga, predviđanje promena u demografskom razvoju lokalnih zajednica, u kontekstu lokalnog ekonomskog razvoja, treba posmatrati sa dva aspekta: budućih projekcija kontigenata radne snage i klasifikacije stanovništva prema delatnosti. Podela aktivnog stanovništva prema delatnosti, predstavlja indikator ekonomske razvijenosti prostora, odnosno ukazuje na razvijenost i udeo pojedinih sektora privrede u ukupnoj zaposlenosti stanovništva. U skladu sa tim, predmet rada se odnosi na ulogu i značaj turizma u ekonomskom razvoju donjeg Podrinja, prevashodno u procesu zapošljavanja i samozapošljavanja stanovništva, kao i njihovih stavova i mišljenja o stepenu razvijenosti turizma izučavanog prostora.

Donje Podrinje je najmanja i najsevernija celina u slivu reke Drine. Predstavlja pograničnu regiju Republike Srpske i Republike Srbije. Obuhvata prostranu geografsku oblast sa leve i desne strane reke Drine [6], tj. sliv njenog donjeg toka, od Malog Zvornika do ušća Drine u reku Savu, u dužini od 91 km. Kao pogranična regija ima periferan položaj u Republici Srbiji, što uslovljava delimično povoljan saobraćajni položaj. Prostor donjeg Podrinja preseca mreža magistralnih i regionalnih pravaca, koja ukazuje na tranzitni karakter prostora. Ovi pravci predstavljaju najkraću vezu uže Srbije i Vojvodine, odnosno najvećeg dela srednje Evrope sa severnom Crnom Gorom i južnim Jadranom, ali i centralne Srbije sa Bosnom i Hercegovinom i Hrvatskom.

U regionalno-geografskom pogledu donje Podrinje pripada Peripanonskoj Srbiji, odnosno njenoj regiji Zapadna Srbija. Administrativno mu pripadaju opštine Bogatić, Šabac, Loznica, Krupanj i Mali Zvornik. U morfološkom pogledu zahvata površinu od 2.578,3 km². Od toga Mačva zauzima 901,9 km², Šabačka Pocerina 400,8 km², Lešnica i Jadar 612 km², Radevina 479,6 km² i Malozvornički kraj 184 km². S obzirom da se morfološka i administrativna granica donjeg

Podrinja ne poklapaju, administrativno donje Podrinje zahvata površinu od 2.319 km². Ovako definisan prostor obuhvata 155 naselja, 5 gradskih i 150 seoskih. Prema poslednjem popisu stanovništva 2011. godine na prostoru donjeg Podrinja je živelo 253.871 stanovnika, od toga 87.118 stanovnika u gradskim naseljima i 166.753 u seoskim naseljima.

2. PREGLED DOSADAŠNJIH ISTRAŽIVANJA

Donje Podrinje je složena i specifična celina Zapadne Srbije. Sastoji se iz većeg broja manjih oblasti (Mačva, Šabačka Posavina sa Pocerinom, Jadar sa Lešnicom, Rađevina i Malozvornički kraj), koje su bile predmet istraživanja putopisaca i hroničara, ali i velikog broja naučnika (geografa, istoričara, arheologa, etnologa, biologa i dr.). U savremenoj literaturi srećemo veliki broj radova koji sa regionalno-geografskog aspekta izučavaju prethodno pomenute celine. Veoma je mali broj radova koji se odnose na turizmološka istraživanja donjeg Podrinja i njegovih mikroregija.

Najveći doprinos u izučavanju mikroregija donjeg Podrinja dali su regionalni geografi. U doktorskoj disertaciji, „Reljef Mačve, Šabačke Posavine i Pocerine“ (1967), Jovan Marković analizira geomorfološka obeležja reljefa [7]. Detaljnim istraživanjima na prostoru Jadra i Rađevine bavili su se Mirjana Gajić (2010) i Dejan Šabić (2004). Analiza regije Jadar data je kroz disertaciju Mirjane Gajić, „Savremene geografske promene i regionalna diferencijacija Jadra“ [8], a regije Rađevina kroz disertaciju Dejana Šabića, „Regionalnogeografska proučavanja Rađevine“ [9]. O Malozvorničkom kraju postoji veoma malo literature, ali je prostor obrađen u magistarskoj tezi Rajka Golića „Prirodni potencijali u funkciji razvoja Malozvorničkog kraja“ [10].

S obzirom da u savremenoj literaturi srećemo veoma mali broj radova koji sa turizmološkog aspekta izučavaju prostor donjeg Podrinja pomenućemo magistarski rad Danijele Milutinović „Potencijali i ograničenja razvoja turizma u donjem Podrinju“ (2005), kao jedan od prvih koji se na ovim prostorima bavio problematikom donjeg Podrinja sa turizmološkog aspekta [6]. Ostali radovi obrađuje pojedine turističke segmente i potencijale (planine, reke, jezera, banje, termomineralne vode i dr.).

3. METODOLOGIJA

U radu su korišćeni primarni i sekundarni izvori podataka. Primarni izvori odnose se na podatke dobijene terenskim istraživanjem, na osnovu anketnog upitnika. Ukupno je anketirano 260 ispitanika (lokalnog stanovništva) u cilju dobijanja podataka o stalnoj i sezonskoj zaposlenosti u turizmu, ali i procesu samozapošljavanja. Primenom matematičko-statističkog programa SPSS 20.0 izvršena je obrada podataka, a njihova analiza podrazumevala je najpre klasifikaciju podataka, a potom i primenu deskriptivne statistike. Dobijeni podaci prikazani su u vidu tabela i grafikona. Sekundarni izvori podataka odnose se na podatke dobijene od Republičkog zavoda za statistiku, na osnovu kojih je izvršen komparativni prikaz i analiza procesa zapošljavanja u oblasti turizma na izučavanom prostoru za period 2007-2017. Takođe, na osnovu sekundarnih izvora podataka urađena je analiza radno sposobnog stanovništva, u cilju sagledavanja budućih kontigenata.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

Na osnovu sekundarnih izvora podataka, dobijenih od Republičkog zavoda za statistiku, autori su utvrdili da je prema poslednjem popisu stanovništva iz 2011. godine, na prostoru donjeg Podrinja živelo 253.871 stanovnika. Od toga, podaci iz 2017. godine ukazuju da ukupna privredna zaposlenost stanovništva donjeg Podrinja iznosi 58.143 stanovnika. Najveća ukupna zaposlenost stanovništva je na teritoriji opštine Šabac (53,2%), a najmanja na teritoriji opštine Mali Zvornik (3,4%).

Tabela 1: Ukupna zaposlenost stanovništva, po opštinama, za period 2007-2017. godine

Opština	Godina		
	2007	2012	2017
Bogatić	3.364	2.677	5.659
Šabac	28.989	25.010	30.921
Krupanj	2.104	1.561	3.039
Loznica	16.115	14.125	16.566
Mali Zvornik	2.592	1.516	1.958
Ukupno:	53.164	44.889	58.143

Izvor: Rezultati istraživanja

Na osnovu podataka prikazanih u Tabeli 1, možemo zaključiti da najveće mogućnosti za zapošljavanje imaju stanovnici opština Šabac i Loznica, odnosno da su na teritoriji ovih opština razvijene sve privredne grane što lokalnom

stanovništvu omogućava zaposlenje ne samo u državnim institucijama, već i u privatnom sektoru, kakav je i turizam. Na osnovu terenskog istraživanja, autori su zaključili da na izučavanom prostoru delatnost turizma uglavnom pripada privatnom sektoru, a da postojeći turističko-ugostiteljski objekti koji su i dalje deo društvenog sektora očekuje proces privatizacije (npr. hotelski kapaciteti u Banji Koviljači). U skladu sa tim, autori su sprovedi anketno istraživanje među lokalnim stanovništvom i zaposlenima u turističko-ugostiteljskim objektima, iz društvenog i privatnog sektora, u cilju dobijanja informacija da li lokalno stanovništvo ima motiva i tendencija u pokretanju sopstvenog biznisa, odnosno da se bave preduzetničkim poslovima.

Tabela 2: Demografske karakteristike ispitanika

Pol		Starost		Stepen obrazovanja		Radno iskustvo	
muški ženski	53,4% 46,6%	do 19	3,3%	osnovna škola srednja škola visoka škola fakultet	3% 42,6% 20,1% 34,3%	učenik	1%
		20-29	13,1%			student	1,5%
		30-39	21,6%			nezaposlen	18,5%
		40-49	23,7%			zaposlen	75,1%
		50-59	24,1%			u penziji	3,9%
		60-69	11,4%				
		> 70	2,8%				
Bračni status		Prihodi		Mesto stanovanja		Opština	
u braku sam/sama razveden/na u vanbračnoj zajednici udovac/udovica	60,7% 27,2% 3,4% 4,4% 4,3%	bez prihoda	9,4%	selo grad	42,4% 57,3%	Bogatić	20,8%
		< 20.000	12,2%			Šabac	22,3%
		20.001-30.000	28,8%			Krupanj	15,4%
		30.001-40.000	24,1%			Loznica	24,6%
		40.001-50.000	11,2%			Mali Zvornik	16,9%
		50.001-60.000	7,3%				
		60.001-70.000	2,5%				
		70.001-80.000	2,1%				
> 80.001	2,4%						

Izvor: Rezultati istraživanja

U procesu istraživanja učestvovalo je 260 ispitanika, odnosno 53,4% muških i 46,6% ženskih ispitanika. Od ukupnog broja ispitanika 20,8% uzorka bilo je sa teritorije opštine Bogatić, 22,3% sa teritorije opštine Šabac, 15,4% sa teritorije opštine Krupanj, 24,6% sa teritorije opštine Loznica i 16,9% sa teritorije opštine Mali Zvornik. Najveći broj ispitanika bio je iz gradskih sredina (57,3%), a nešto manji iz ruralnih (42,4%).

Na osnovu analize dobijenih podataka koji se konkretno odnose na pokretanje sopstvenog biznisa i prihodovanja od turizma, možemo konstatovati da su rezultati poražavajući. Od ukupnog broja ispitanika (260), najveći broj ispitanika (8,8%) koji se bavi i prihoduje od turističke delatnosti je sa teritorije opštine Loznica. To potvrđuju i podaci sa terena, koji ukazuju da se u ovoj opštini nalazi najveći broj etno-sela i kategorizovanih seoskih turističkih domaćinstava koji se tokom cele godine bave prihvatom i smeštajem gostiju. Na drugom mestu su ispitanici sa teritorije opštine Bogatić, gde se 4,6% stanovništva bavi turizmom, odnosno poseduje privatne kuće i apartmane, ali i smeštajne i ugostiteljske etno-kapacitete. Pokretanje sopstvenog biznisa vezano je za razvoj turističkog naselja „Termalna rivijera“ što uslovljava potrebu sa kraćim boravkom turista tokom cele godine. Na teritoriji opštine Mali Zvornik 3,1% ispitanika ostvaruje direktne prihode od turizma. Privatni objekti na teritoriji ove opštine vezuju se etno-domaćinstva i turistilko naselje Velika reka, gde se pored reke Drine nalaze objekti koji tokom letnje sezone primaju kako goste u tranzitu, tako i stalne goste iz svih delova Srbije, najviše iz Vojvodine. Najmanji broj ispitanika (2,3%) koji se bave turizmom su sa teritorije opština Šabac i Krupanj. Na teritoriji opštine Šabac, u razvoju su privatna seoska turistička domaćinstva, a na teritoriji opštine Krupanj uglavnom je reč o ugostiteljskoj delatnosti turizma.

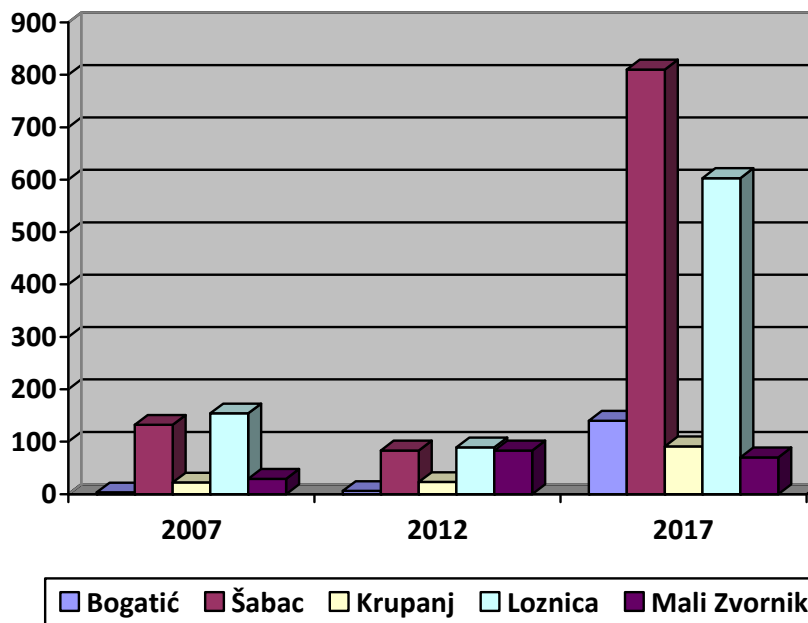
Tabela 3: Radno aktivno stanovništvo po opštinama, za period 2007-2017. godine

Opština	Godina		
	2007	2012	2017
Bogatić	16.637	11.858	28.883
Šabac	60.875	48.591	115.884
Krupanj	9.776	6.994	17.295
Loznica	40.634	30.095	79.327
Mali Zvornik	6.076	4.384	12.482
Ukupno:	133.998	101.922	253.871

Izvor: Rezultati istraživanja

Analizirajući radno aktivno stanovništvo u ukupnom, a na osnovu podataka dobijenih od Republičkog zavoda za statistiku, autori su zaključili da je najveći procenat radno sposobnog stanovništva za 2017. godinu na teritoriji opštine Šabac (45,6%), pa Loznice (31,2%), Bogatića (11,4%), Krupnja (6,8%) i Malog Zvornika (4,9%). Pod aktivnim stanovništvom se podrazumeva stanovništvo koje obavlja neko zanimanje i aktivno stanovništvo koje ne obavlja zanimanje jer traži posao ili je privremeno prekinulo obavljanje zanimanja. Nizak procenat aktivnog stanovništva na teritoriji opština Krupanj i Mali Zvornik posledica je iseljavanja stanovništva u susedne opštine i veće gradske centre u potrazi za stalnim zaposlenjem.

Istraživanje je pokazalo da od ukupnog broja ispitanika njih 10,8% je stalno zaposleno u delatnosti turizma, a njih 15,8% radi na povremenim i privremenim poslovima, tj.sezonski. Stalno zaposlenih ispitanika je najviše u Loznici 4,2%, Krupnju 2,3%, Bogatiću 2,3%, Šapcu 1,5% i u Malom Zvorniku 0,4%. Odnosno, sezonskih radnika ima najviše u Loznici 6,9%, Šapcu 4,2%, Bogatiću 3,5%, Malom Zvorniku 3,1% i Krupnju 0,8%.

Grafikon 1: Zaposlenost stanovništva u delatnosti turizma, po opštinama za period 2007-2017. godine

Podaci prikazani na Grafikonu 1. se odnose na stalno i privremeno zaposleno stanovništvo u delatnosti turizma. Analizirajući podatke prikazane na Grafikonu 1, a koji se odnose na zaposlenost stanovništva za period 2007-2017.godine autori su došli do sledećih zaključaka. Od pet opština donjeg Podrinja, četiri opštine beleže rast broja zaposlenih (Bogatić, Šabac, Krupanj i Loznica), sem opštine Mali Zvornik u kojoj je broj zaposlenih 2017. godine smanjen za 15,7% u odnosu na 2012. godinu. Najveći rast broja zaposlenih zabeležen je na teritoriji opštine Šabac, za 10 puta više ili 10,2% u odnosu na 2012. godinu, dok je na teritoriji opštine Loznica broj zaposlenih 2017. godine u odnosu na 2012. godinu porastao za 6 puta ili 14,6%.

Na osnovu statističkih podataka možemo zaključiti, što je potvrdilo i istraživanje na terenu, da je na teritorijama opština Šabac, Loznica i Bogatić zabeleženi rast zapošljavanja u skladu sa razvojem sopstvenog biznisa lokalnog stanovništva. Na teritoriji opštine Krupanj, razvoj ugostiteljske delatnosti se vezuje za otvaranje sopstvenog biznisa, dok na teritoriji opštine Mali Zvornik preduzetnička delatnost stanovništva je razvijena, ali usled zatvaranja hotelskih kapaciteta u banji Radalj zaposlenost u turizmu za 2017. godinu beleži pad.

5. ZAKLJUČAK

Rezultati istraživanja ukazuju da na prostoru donjeg Podrinja turizam predstavlja perspektivnu granu privrede, koja sa njemu komplementarnim delatnostima (poljoprivredom, saobraćajem, trgovinom i dr.), beleži porast u procesu zapošljavanja loknog stanovništva. U posmatranom periodu, 2007-2017. godine, utvrđeno je da je u pojedinim opštinama donjeg Podrinja došlo do porasta zapošljavanja, a u pojedinima i do njegovog pada. Kao osnovni razlog autori navode neuspele ili nedovršene privatizacije turističko-ugostiteljskih objekata, što je uslovalo otpuštanje radnika, dok sa druge strane, za potrebe savremenih ugostiteljskih objekata sve više je potražnja za visokokvalifikovanom radnom snagom, određenih znanja i veština, što je velika prepreka i barijera u procesu zapošljavanja. U skladu sa tim, novoformirana Regionalna razvojna agencija „Loznica“ trebalo bi u saradnji sa organima lokalnih samouprava da

sprovodi edukacije za lokalno stanovništvo, u cilju lokalnog turističkog razvoja. Kroz radionice i edukativne centre, lokalno stanovništvo treba da shvati važnost uloge, značaj i benefite razvoja turizma po lokalnu zajednicu, posebno sa aspekta razvoja sopstvenog biznisa. Preduzetnički duh stanovništva je od krucijalnog značaja u procesu ne samo zapošljavanja, već i promovisanja turističkih potencijala zajednice, a time i njene prepoznatljivosti na turističkom tržištu. Donje Podrinje je perspektivna turistička destinacija značajnih prirodnih i antropogenih potencijala koji čekaju bolju valorizaciju i promociju, koja se može ostvariti u saradnji državnih institucija, lokalne samouprave i naravno lokalnog stanovništva.

6. LITERATURA

- [1] СТОЈАНОВИЋ, Р. (2016). Увод у туризам. Ужице: Висока пословно-техничка школа струковних студија.
- [2] МАКСИН-МИЋИЋ, М. (2007). *Turizam i prostor*. Београд: Универзитет Сингидунум.
- [3] СТЕВАНОВИЋ, Р. (2005). Демографска старости становништва Србије почетком 21. века. У Србољуб Ђ. Стаменковић (Ур.), *Зборник радова са научног симпозијума „Србија и савремени процеси у Европи и свету“*, 393-398. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- [4] ШАБИЋ, Д. (2005). Стање и перспективе демографског развоја Рађевине. У Србољуб Ђ. Стаменковић (Ур.), *Зборник радова са научног симпозијума „Србија и савремени процеси у Европи и свету“*, 467-477. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- [5] ПЕНЕВ, Г. (2005). Србија у првој половини 21. века. Да ли се могу избећи депопулација и интензивно демографско старење? У Србољуб Ђ. Стаменковић (Ур.), *Зборник радова са научног симпозијума „Србија и савремени процеси у Европи и свету“*, 359-370. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- [6] МИЛУТИНОВИЋ, Д. (2005). *Потенцијали и ограничења развоја туризма у Доњем Подрињу*. Магистарска теза. Београд: Географски факултет.
- [7] МАРКОВИЋ, Ј. Ђ. (1967). *Reljef Маčве, Šabačke Posavine i Pocerine*. Докtorsка дисертација. Београд: Природно-математички факултет, Географски институт.
- [8] ГАЈИЋ, М. (2010). *Савремене географске промене и регионална диференцијација Јадра*. Докторска дисертација. Београд: Географски факултет.
- [9] ШАБИЋ, Д. (2004). *Регионалногеографска проучавања Рађевине*. Докторска дисертација. Београд: Географски факултет.
- [10] ГОЛИЋ, Р. (2010). *Природни потенцијали у функцији развоја Малозворничког краја*. Магистарска теза. Београд: Географски факултет.